

Araştırma Makalesi

Azerbaycan'dan göçen Kars Karapapak aşıklarının müzikte kullandıkları edebi ifadeler¹

Hülya Kudret²

Üzeyir Hacıbeyli Bakü Müzik Akademisi, Bakü, Azerbaycan

Makale Bilgisi

Geliş: 15 Mayıs 2024
Kabul: 27 Haziran 2024
Online Yayın: 30 Haziran 2024

Anahtar Kelimeler

Aşık müziği
Etnik grup
Göç
Göçmen
Karapapaklar

2822-3195 / © 2024 TM
Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Öz

Bu araştırma, Azerbaycan göçmeni Kars Karapapak Aşıklarının müzikte kullandıkları edebi ifade özelliklerini inceleyerek, Azerbaycan'dan Kars yöresine göç etmiş Karapapak etnik grubunun kültürel mirasını detaylı bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca, Karapapak aşıklarının eserlerinin derinlemesine anlaşılmasına ve bu kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Araştırma, özellikle Kars'ın tanınmış aşıkları Bilal Erşari ve Ensar Şahbazoğlu ile yapılan görüşmelerin sonuçlarına dayanmaktadır. Bu görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, aşıkların eserlerinde işlenen farklı tema gruplarına ayrılmıştır. Araştırma sürecinde, Kars aşıklarının müzikte kullandıkları edebi özellikler derinlemesine incelenmiştir. Bu inceleme, kullanılan dil, üslup, tematik unsurlar ve edebi motifler gibi çeşitli bileşenleri kapsamaktadır. Amacımız, Karapapak etnik grubunun kültürel mirasının önemli bir parçası olan müzik ifade tarzlarının edebi yönlerini ve konularını detaylı olarak ortaya koymaktır. Kars Karapapak aşıklarının eserleri, yalnızca sanatsal değer taşımakla kalmayıp, aynı zamanda sosyo-kültürel ve tarihi bir önem de arz etmektedir. Bu eserler, Karapapak etnik grubunun geçmişten günümüze taşıdığı değerler, inançlar ve yaşam biçimlerinin bir yansımasıdır. Araştırmada, bu eserlerin içerikleri dikkatlice analiz edilerek, kullanılan dil ve üslup özellikleri, tematik yönleri ve edebi motifler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. İlerideki araştırmalar için Kars Karapapak etnik grubunun edebi ifadelerinin farklı kişi ve bölgeler için de araştırılması önerilebilir.

Makaleye atıf için

Kudret, H. (2024). Azerbaycan'dan göçen Kars Karapapak aşıklarının müzikte kullandıkları edebi ifadeler. *Türk Müziği*, 4(2), 131-147. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12592535>

Giriş

Azerbaycan göçmeni Kars Karapapak aşıklarının müzikte kullandıkları edebi ifade özelliklerini araştırmayı planlayan bu araştırma, Azerbaycan'dan Türkiye göç eden Karapapak etnik grubunun Türkiye'ye göçü sonrasında kuşaktan kuşağa aktarılan Aşık geleneği ile birlikte seslendirdikleri halk türkülerinin araştırılmasını gerekli kılmıştır. Araştırmanın içeriğine girmeden önce “*Karapapak Etnik grubu kimlere denir?*” sorusu ile karşılaşılır. Araştırmacı Yaşar Kalafat, “Karapapak” kelimesinin kökenine ilişkin olarak “qara- kara” ve “papah” kelimelerinin birleşiminden geldiğine değinir. “Kara” kelimesinin geniş bir anlam taşıdığını ifade ederken, “papah” kelimesinin koyun yününden yapılmış kalın ve sert bir deri giysisi olduğunu açıklar. Kalafat, bu kelimenin yerine bazen “papaq” kelimesinin de kullanıldığını belirtir (Kalafat, 2010: 843). Yine Karapapak olarak bilinen bu halkın kafalarına taktıkları papak olarak bilinen bu şapka türü, dönemin Karapapak halkının tasvir edilmesinde istifade edilen bir yöntemdir.

Terekemeler veya Karapapaklar olarak bilinen bu etnik grubun başlıca yerleşim yerleri arasında Tiflis, Nahçıvan, Karabağ, Loru, Ağrıkalak, Gence ve Şirvan gibi bölgeler bulunur. Çıldır ve Ardahan'daki Terekemelerin Kuzey

1 Bu çalışma, Üzeyir Hacıbeyli adına Bakü Müzik Akademisi'nde Prof. Dr. Gülnaz Abdullazadə danışmanlığında henüz tamamlanmamış olan “Azerbaycandan Qars Bölgəsinə Köç Edən Qarapapaq Etnik Qrupunun Musiqi Tədqiqi” (Azerbaycan'dan Kars Bölgəsinə Göç Edən Karapapak Etnik Grubunun Musiqi Araştırması) adlı doktora tezinin bulgular kısmındaki alt başlığından türetilerek/geliştirilerek oluşturulmuştur.

2 Doktora öğrencisi, Üzeyir Hacıbeyli Bakü Müzik Akademisi, Bakü, Azerbaycan E-mail: hulya.kudret.1993@gmail.com ORCID: 0000-0002-4440-4977

Azerbaycan'dan geldikleri bilinmektedir. Türkmençay Antlaşması'nın 1828'de imzalanmasından sonra, bir kısmı Kars'a, diğer bir kısmı ise Güney Azerbaycan'ın Sulduz bölgesine göç etmiştir (Kemaloğlu, 2012: 55-81). Bu durumda özellikle Kars bölgesinin bu Karapapak halkı için önem arz etmektedir. Kars Karapapak halk ozanlarından olan Bilal Ersarı; Atalarının Rus baskısı sonrasında göç ettiğini ve Karapapak halkı için tarihler Kars bölgesinin büyük bir geçiş güzergahı olduğunu ifade etmiştir. Elbette bu göçler halkların kültürel etkileşimi sonrasında müzikal olarak yada sosyal bağlamda sentez bir kültür yaratmıştır. Aşık geleneği de bunlardan biridir. Kars bölgesinde yaşayan Karapapak göçebe halk ozanları Bilal Ersarı ve Ensar Şahbazoğlu'nun ifadelerine göre, kökenleri Kuzey Azerbaycan bölgesinden Kars yöresine yönelmiştir. Kars bölgesinde yaşayan Azerbaycan göçebe halk ozanları ise göç ettikleri dönemlerde, bu göçün temelinde tamamen siyasi sebeplerin olduğunu belirtmişlerdir. Dönemin Rus baskısına dayanamayan Aşık Şenlik'in Türkiye topraklarında yaşamaya başlaması da bu durumun en bilinen örneklerinden biridir. Aşık geleneği hakkında Şükrü Haluk Akalın'ın ifadesine göre; "Aşık" kelimesi, Arapçadan Türkçe diline geçmiş kelimelerden biridir. Arapçadaki "Aşık" kelimesinin karşılığını "Bir kimsenin veya bir şeyin aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurulmuş, tutkun kişi" olarak tanımlamıştır. Ancak Türkçe dilinden bakıldığında, "Aşık" kelimesinin farklı bir anlam kazandığını görmek mümkündür. Şükrü Haluk Akalın, Türkçe dilinde kullanılan "Aşık" kelimesini "Halk arasında yetişen, genellikle saz eşliğinde deyişlerini seslendiren, sözlü şiir geleneğine bağlı şair, saz şairi, halk şairi" olarak tanımlamıştır (Akalın, 2009: 291-297).

Kars bölgesi, Türkiye'nin doğu kesimlerinde yer alır ve zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu bölgede yaşayan insanlar, geleneksel Türk edebiyatının önemli bir parçası olan "aşık geleneği"ne büyük bir saygı duyarlar. Aşık geleneği, Türk edebiyatının en eski ve köklü geleneğidir. Aşıklar, genellikle halk şairleri olarak bilinir ve halkın duygu ve düşüncelerini ifade ederler. Kars bölgesi de Türk halk edebiyatının önemli merkezlerinden biridir ve birçok ünlü aşık bu bölgeden gelmiştir. Aşıklar, genellikle saz çalarak şiirlerini seslendirirler. Bu şiirler genellikle aşk, doğa, vatanseverlik ve insanlık gibi temaları işler. Aşıklar, halk arasında saygı gören ve sevilen kişilerdir; çünkü halkın duygularını dile getirir ve toplumun sesi olurlar. Kars bölgesindeki aşık geleneği, bölgenin kültürel dokusunun önemli bir parçasıdır ve bu geleneğin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için çeşitli etkinlikler ve festivaller düzenlenmektedir. Bu festivallerde aşıklar bir araya gelir, şiirlerini seslendirir ve geleneksel halk müziğiyle birlikte dinleyicilere sunarlar. Bu şekilde, Kars bölgesindeki aşık geleneği canlı tutulmaya ve gelecek kuşaklara aktarılmaya devam eder.

Aşıklık geleneğinin getirdiği bazı zorluklar arasında, seslendirilen eserlerin nesilden nesile aktarılırken unutulabileceği veya değişebileceği gerçeği önemli bir yer tutar. Kars bölgesinde yaşayan Azerbaycan'dan göç eden aşıkların varlığı ve geleneklerinin devam ettirilmesi konusu son derece önemlidir. Goody'e göre, sözlü gelenekler insan belleğine dayandığı için unutulmaya meyillidir. Bu meyilin ortadan kaldırılması için çeşitli yöntemler kullanılabilir, ancak bazıları süzgeçten geçirilebilir. Kültürün sözlü olarak aktarılmasının bu özelliği, kültür hakkındaki bilginin bellekte nispeten homojen bir şekilde saklanması sağlar. Aynı zamanda, bellek homojen yapıya uymayanı unutma eğilimindedir (Goody, 2009: 129-130).

Edebiyat ve Aşık sanatı arasındaki ilişki derin ve köklü bir bağa dayanmaktadır. Aşık kültürü, Türk halk edebiyatının önemli bir parçasıdır ve uzun bir tarihe sahiptir. Aşık kültürü, aşık ozanların halkın içinden çıkarak onların duygularını, düşüncelerini ve yaşam tecrübelerini ifade ettiği bir edebi tarzıdır. Bu kültürün önemli bir özelliği, sözlü kültüre dayanmasıdır. Aşık ozanlar genellikle saz eşliğinde şiirlerini seslendirirler ve bu şiirler genellikle sevgi, aşk, doğa, insan ilişkileri, toplumu etkileyen olaylar gibi konuları kapsar. Aşık sanatı, meslektaşlarının payını sunarak onların günlük hayatla ilgili konuları ele almasının önemli bir parçasıdır.

Edebiyat ile Aşık sanatı arasındaki ilişki, Aşık şiirlerinin edebi bir forma dönüştürülmesinde ve yazılı kültüre aktarılmasında içerik bulur. Özellikle Divan edebiyatı döneminde, Aşık şiirleri yazılı metinler halinde ifade edilmiş ve edebi eserler arasında yer almıştır. Aşık şiiri, edebi türler arasında önemli bir yer tutmuş ve edebiyatın zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, Aşık kültürü ve Aşık sanatı, kültürel mirasın korunmasında ve aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aşık ozanlar, toplumun değerlerini, yaşam tarzını ve tarihini yansıtan eserler vermişlerdir. Bu durum, Aşık sanatının edebiyatla olan ilişkisini güçlendirmiştir.

Azerbaycanlı göçmen Karapapak etnik grubuna ait Aşıklar, aşık sanatını belirli kurallar çerçevesinde icra ederler. Her bir türün edebi bir karşılığı bulunmaktadır. Kars Karapapak Aşıklarına göre, ata yadigarı aşık karşılaşmaları uzun yıllardan beri devam etmektedir ve bu geleneği sürdürmek amacıyla edebi doğaçlama ile aşık atışması yarışmaları düzenlenir. Bu yarışmalar sırasında belirli bir konu ve edebi tür belirlenir, ardından tüm aşık belirlenen süre içinde sazlarıyla eserlerini seslendirirler. En başarılı doğaçlama ustaları, jüri tarafından ödüllendirilir. Bu adet, edebiyatta aşık sanatının önemini vurgular.

Kars bölgesinin en ünlü Karapapak Aşıkları Bilal Ersarı ve Ensar Şahbazoğlu'dur. Karapapak aşıklarının eserlerinde kullanılan bazı türler şu şekildedir: Çıldır divanı, mereke divanı, meclis divanı, yerli divan, çığalı tecnis, düz tecnis, tekke divanı, dudak deymez şemaisi, taşlama, muhammes, koçaklama, destan, muamma, ağıt gibi türlerle karşılaşılır.

Azerbaycan göçmen Karapapakları çeşitli nedenlerle farklı dönemlerde Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bu göçlerle birlikte Karapapak etnik grubunun müzik tarzları ve icraları özgün bir tarz kazanmıştır. Kars aşıkları zamanın olaylarını, duygularını sazlarıyla ifade etmişlerdir. Bunları yaparken edebiyat kurallarından yararlanmışlardır. Konu ve hece ölçüsü, aşıkların eserlerini oluştururken bir kılavuz olmuştur.

Edebiyatın temel kurallarından biri olan hece ölçüsü, aşıkların eserlerini şekillendirirken belirleyici bir rol oynar. Hece ölçüsü, her mısranın belirli bir hece sayısına sahip olduğu ve bu ölçünün dizelerin uyumunu sağladığı bir yapıdır. Aşıklar, bu ölçüyü kullanarak şiirlerini oluşturur ve ritimli bir şekilde seslendirirler. Bu şekilde, Kars bölgesindeki aşıklar geleneksel edebiyat kurallarını takip ederek, sazlarıyla duygularını ifade ederlerken, aynı zamanda bölgenin kültürel ve coğrafi özelliklerini eserlerine yansıtmışlardır. Bu, hem edebi açıdan zengin ve derin eserlerin ortaya çıkmasını sağlamış hem de bu eserlerin bölgenin kültürel mirasının bir parçası haline gelmesine katkıda bulunmuştur.

Aşıklık Geleneği

Aşık geleneği, Türk halk edebiyatının önemli bir parçasıdır ve edebiyatla güçlü bir ilişki içindedir. Bu ilişki, aşıkların şiirsel anlatımları, hikayeleri ve müzikal performansları aracılığıyla kültürel ve sanatsal bir bütünlük oluşturur. Aşağıda, Aşık geleneği ve edebiyat arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ele almıştır. Kategorize edilmiş bu özellikler değerlendirilirken, Aşık geleneği ve edebiyat arasındaki bağı esas alınmıştır.

Tarihi ve kültürel bağlam

Münir Cerrahoğlu'na göre "Orta Asya ozan-baksı geleneğinin bir devamı olarak 16. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan âşıklık geleneği ve bu geleneğin temsilcisi âşıklar, kendi eski kültür değerlerini İslam medeniyeti ile birleştirerek yeni bir sanat ortamı ve sanatçı kimliği oluşturmuşlardır." (Cerrahoğlu, 2011, s. 139-148). Bu bağlamda Münir Cerrahoğlu'nun da öalışmasında görüldüğü gibi; Aşık geleneği, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada yüzyıllardır varlığını sürdürmektedir. Bu geleneğin kökleri, Türk boylarının göçebe yaşam tarzına ve sözlü kültürüne dayanmaktadır. Aşıklar, toplumun hafızası olarak önemli olayları, destanları, kahramanlıkları ve sosyal meseleleri şiirsel bir dille ifade etmişlerdir. Bu şiirler, genellikle saz eşliğinde söylenmiş ve geniş kitlelere ulaşmıştır. Kars Karapapak Aşıkları da, tarihler boyunca süren ve Karapapak geleneklerinden biri olan Aşık karşılaşmaları, Aşık atışmalarını dönemin sosyolojik olaylarını yada hadiselerini ifade etme noktasında kullanmışlardır. Bununla beraber din inanışları, sosyal mesaj verme, toplumsal eleştiriler vb. konular da Aşık yaratıcılığına ilham veren konular arasında yer tutmaktadır.

Edebi yaratıcılık ve şiirsel anlatım

Aşık yaratıcılığı dilin ustaca kullanımını gerektiren edebi yaratıcılıkla doğrudan ilişkilidir. Hengirmen'e göre "Dil, altın ise şair ve yazarlar bu altını işleyen kuyumcudur. Dil, şair ve yazarların elinde gerçek gücüne ulaşır" (Hengirmen, 2003: 35). Bu bakımdan Kars göresinde yaşayan Aşıkların eserleri, edebi yaratıcılığın önemli örnekleridir. Aşık Şiirlerinde yer alan yada kullanılan dil, imgeler, mecazlar ve anlatım teknikleri, zengin bir edebi birikimin ürünüdür. Aşıkların şiirlerinde, bölgenin kendine has tanımlamaları ve dönemin sosyal olaylarının etkileri görülmekle birlikte, halkın anlayabileceği sade bir dil kullanılır.

Temalar ve konular

Araştırmacı Erman Artun, *Aşıklık Geleneği ve Aşık Edebiyatı* isimli çalışmasında aşık geleneğini sekiz bölüme ayırmıştır: aşk, özlem, yiğitlik, ölüm, toplum, din, zamandan şikayet ve doğa şeklindedir (Artun, 2001, s.123-128). Aşıkların

eserlerinde işlenen temalar genellikle aşk, doğa, kahramanlık, sosyal adalet ve din gibi evrensel konulardır. Bu temalar, halkın günlük yaşamından, tarihinden ve kültürel değerlerinden beslenir. Aşıklar, toplumun sorunlarını ve beklentilerini şiirlerinde dile getirerek, sosyal bir rol üstlenirler. Bu bakımdan, aşık edebiyatı, halkın duygularını ve düşüncelerini yansıtan bir ayna gibi düşünülebilir.

Performans ve sözlü geleneğin devamı

Mehmet Emin Bars'ın “Âşık Kimdir?” başlıklı çalışmasında belirtildiği üzere, bir âşığın icra edeceği performans, gelenekteki yerini belirlemede kritik öneme sahiptir (Bars, 2020: 184). Bars'a göre, sadece yazılı ya da hafızada tutulan bir şiiri okumak, bir kişiyi âşık yapmaz. Halk, sözlü geleneğin bir gereği olarak âşığı karşısında görmek istemekte, bir sazla âşık fasıllarına katılamayan kişilerin ise folklorun eğlence, kültürün onaylanması, ritüellerin ve kurumların doğrulanması, eğitim ve kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme gibi işlevlerini tam anlamıyla yerine getiremeyeceği vurgulanmaktadır. Aşık geleneğinde performans, edebi eserin önemli bir parçasını oluşturur. Aşıklar, şiirlerini saz eşliğinde söylerken, izleyicileriyle doğrudan etkileşime girerler. Bu performanslar, yalnızca birer müzik dinletisi değil, aynı zamanda toplumsal iletişim ve eğitimin bir aracıdır. Aşıkların doğaçlama yetenekleri, onlara anında şiir oluşturma ve olayları yorumlama imkanı verir. Bu yetenekleri, aşıkların halkla olan bağlarını güçlendirir ve onları adeta toplumun birer sözcüsü haline getirir.

Kars yöresinin çeşitli yerlerinde düzenlenen aşık atışmaları, bu geleneğin en belirgin örneklerindendir. Bu festivallerde halk aşıklarına belirli bir konu ve süre tanınır. Bu süre içerisinde aşıklar, aynı zamanda bir edebi tür ve hece ölçüsü kullanarak yaratıcı güçlerini sergilerler. Yarışmalar boyunca aşıklar, doğaçlama yeteneklerini ve edebi becerilerini kullanarak yazdıkları veya düşündükleri şiirleri seslendirirler. Performanslarının sonunda en iyi yazan aşık seçilir ve ödüllendirilir. Bu festivaller, aşıkların yaratıcılıklarını ve edebi kabiliyetlerini ortaya koymaları için önemli bir platform sunar.

Kars bölgesi Aşıklarından Bilal Ersarı “Aşık Atalarımız, bu geleneğinin devamcıları olabilmek Azerbaycan ve İran coğrafyasıyla da Türkiye'nin farklı bölgelerinden Aşıklarla da sıkı bir bağ kurmuşlardır. Aşık karşılaşmaları gerçekleşmiştir.” Bu ifadeye bakıldığında Azerbaycan topraklarında, bu tür etkinliklerin benzer örneklerini görmek mümkündür. Prof. Dr. Maarife Hacıyeva'nın Âşık Şenlik Hakkında Azerbaycan'da Yapılan Araştırmalar isimli çalışmasında, Âşık Şenlik'in şiirlerinde Bakü, Gazak ve Borçalı gibi Azerbaycan şehir ve kasabalarının adlarının geçtiği belirtilmektedir. Ayrıca, Âşık Şenlik'in Azerbaycan'da tanınmasının, yetiştiği Çıldır bölgesi ile olan ilişkisiyle bağlantılı olduğu ifade edilmektedir. Çıldır bölgesinin, âşıklık sanatının tüm özelliklerinin icra edilmesi bakımından Azerbaycan ve Anadolu'nun kesişim noktası olduğu da vurgulanmaktadır (Hacıyeva, 2012: 21). Azerbaycan ve İran coğrafyalarının, Aşık Şenlik ekolünden etkilendikleri ve aşık karşılaşmaları yoluyla sıkı bir etkileşim içinde oldukları bilinmektedir. Bu bölgelerde de aşıklar, benzer performanslar sergileyerek halkla doğrudan etkileşimde bulunur ve toplumsal hafızanın canlı tutulmasına katkı sağlarlar.

Aşık geleneği sadece Kars yöresinde yaşayan Aşıklar için değil, sadece edebi bir faaliyet değil, aynı zamanda kültürel bir mirasın aktarımıdır. Bu geleneğin performans boyutu, aşıkların şiirlerini halkın anlayabileceği ve hissedebileceği bir şekilde sunmalarını sağlar. Böylece, aşıklar hem eğlendirici hem de eğitici bir rol üstlenirler. Performanslar sırasında kullanılan doğaçlama ve edebi teknikler, aşıkların yeteneklerini sergilemelerine olanak tanıırken, izleyicilere de unutulmaz bir deneyim yaşatır. Aşık geleneğinde performans, edebi eserin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu performanslar, toplumsal iletişim ve eğitimin önemli bir aracı olarak işlev görür. Aşık atışmaları ve festivaller, aşıkların yaratıcı güçlerini ve edebi kabiliyetlerini sergiledikleri, halkla etkileşime geçtikleri ve kültürel mirası yaşattıkları etkinliklerdir. Azerbaycan ve İran coğrafyalarındaki benzer etkinlikler de, bu geleneğin evrenselliğini ve kültürel zenginliğini ortaya koymaktadır.

Edebiyat ve toplum arasındaki köprü

Bülbül, Türkoğlu ve Küzeci (2015) tarafından belirtildiği üzere, “Edebiyatın toplumsal işlevinin büyük sorumluluklar üstlendiği bilinmektedir. İnsanı çevresiyle birlikte değiştirip bilinçlendirmede en etkili öğelerden biri de edebiyatın mucizevi gücüdür.” (Bülbül, Türkoğlu, ve Küzeci, 2015: 2). Bu bağlamda Aşıklar, halk edebiyatının temsilcileri olarak toplum ile edebiyat arasında bir köprü görevi görürler. Halkın dilini, duygularını ve düşüncelerini edebi bir dille ifade

ederken, aynı zamanda toplumsal normları, değerleri ve inançları da yansıtırlar. Bu bağlamda, aşıkların eserleri, hem tarihsel belgeler hem de edebi metinler olarak değer taşır.

Etkileşim ve yenilik

Köprülü'ye göre, âşık sanatı çeşitli edebi akımlardan ve kültürel etkileşimlerden etkilenmiştir. Divan edebiyatı, tasavvuf edebiyatı ve modern şiir gibi farklı edebi türler ve akımlar, âşıkların eserlerine yansımıştır. Köprülü, bu etkileşimlerin özellikle âşık edebiyatını etkilediğini ve bu yüzyılda Divan edebiyatı ile âşık edebiyatı arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu belirtmiştir. Ancak, bu etkileşimden âşık edebiyatının daha fazla etkilendiğini ve bu durumun şiirin dilinin ağırlaşmasına ve halk zevkinin zayıflamasına yol açtığını vurgulamıştır (Köprülü, 1962: 526). Aşık geleneği, zaman içinde çeşitli edebi akımlardan ve kültürel etkileşimlerden etkilenmiştir. Divan edebiyatı, tasavvuf edebiyatı ve modern şiir gibi farklı edebi türler ve akımlar, âşıkların eserlerine yansımıştır. Bu etkileşim, âşık edebiyatının zenginleşmesini ve yenilikçi bir biçimde gelişmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, âşık geleneği ve edebiyat arasındaki ilişki, tarihsel, kültürel, tematik ve performans boyutlarında derin ve çok yönlüdür. Aşıklar, hem halkın sesi olmuş hem de edebi yaratıcılığı halkın anlayabileceği bir şekilde ortaya koymuşlardır. Bu nedenle, âşık geleneği, Türk edebiyatının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Bu araştırma, Azerbaycan göçmeni Kars Karapapak halk âşıklarının kullandıkları edebi ifade özelliklerini incelemeyi hedeflemektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi, Karapapak etnik grubunun yoğun olarak yaşadığı Kars yöresine dayanmaktadır. Kuramsal çerçeve, bir araştırmanın temelini oluşturan ve bulguların yorumlanmasını sağlayan kuramsal yaklaşımlar ve varsayımlar bütünüdür. Bu bağlamda, Karapapak halk âşıklarının edebi ifade biçimlerini anlamak ve değerlendirmek için, aşağıda belirtilen kuramsal çerçeve benimsenmiştir: Bu çalışmada, Karapapak etnik grubunun kültürel bağlamı ve Kars bölgesindeki yaşam koşulları göz önünde bulundurulmuştur. (1) *Dilbilimsel ve Edebi Eleştiri*: *Dilbilimsel ve edebi eleştiri*: edebi metinlerin dil ve yapı özelliklerini inceleyen bir yaklaşımdır. Karapapak âşıklarının kullandıkları dil, imgeler, mecazlar ve anlatım teknikleri, bu çerçevede analiz edilecektir. Bu yaklaşım, âşıkların eserlerindeki edebi özellikleri ve dil kullanımını derinlemesine anlamamıza olanak tanır. (2) *Etnomüzikoloji ve Antropoloji*: Ahmet Selçuk Bayburtlu çalışmasında müzikolojiyi “Müzikoloji; Müzik alanında bulunan kuramların deneysel ve bilimsel çalışmalardan yola çıkarak kabul görülen kuramların geliştirilmesi ve bilinenler alanını genişleterek ilerenmesi be belgelenerek ortaya konulmasıdır.” şeklinde tanımlamıştır (Bayburtlu, 2017: 77-87). Müzikoloji, müziğin kültürel ve toplumsal bağlam içinde incelenmesini sağlar. Karapapak âşıklarının müzikal performansları, bu disiplinler çerçevesinde değerlendirilecektir. Aşıkların müziği, sadece bir sanat formu olarak değil, aynı zamanda toplumsal kimlik ve kültürel mirasın bir ifadesi olarak ele alınacaktır. 3-*Uygulama ve Veri Toplama*: Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda, Kars bölgesinde yaşayan Karapapak halk âşıklarıyla yapılan görüşmeler, araştırmanın temel veri kaynağını oluşturacaktır. Bu görüşmeler, âşıkların edebi ifade özelliklerini ve bunların kültürel bağlamını anlamamıza yardımcı olacaktır. Görüşmelerde, âşıkların şiirlerinde hangi temaları işledikleri, hangi edebi teknikleri kullandıkları ve bu eserlerin toplumsal etkileri üzerine bilgiler toplanacaktır. Kars Karapapak halk âşıklarının kullandıkları edebi ifade özelliklerini belirlemek ve bu özellikleri yukarıda belirtilen kuramsal çerçeveler ışığında analiz etmek amacıyla tasarlanmıştır.

İlgili Literatür Taraması

Azerbaycan göçmeni Kars Karapapak Halk Aşıklarının Kullandıkları Edebi İfade Özellikleri" başlıklı bu araştırmanın literatür taraması yapılırken, Azerbaycan'dan göç eden Karapapak etnik grubunun çoğunlukla yaşadıkları bölgeler tespit edilmiştir. Bu kapsamda, Kars bölgesinde yoğunlaşan Karapapak topluluğunun kültürel ve edebi mirası üzerine odaklanılmıştır.

Araştırma sürecinde, Karapapak âşıklarının eserleri üzerine mevcut literatür incelenmiş ve bu eserlerin tarihsel ve kültürel bağlamları değerlendirilmiştir. Aşıkların kullandıkları dil, üslup, tematik unsurlar ve edebi motifler, daha önce yapılmış çalışmalar ve mevcut literatürdeki bilgiler ışığında analiz edilmiştir. Bu analizler, Karapapak kültürünün edebi ve sanatsal birikimini anlamak ve yorumlamak için önemli bir temel oluşturmuştur.

Elde edilen literatür bilgilerinin yanı sıra, Karapapak etnik grubunun aşıkları ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sırasında aşıkların seslendirdikleri eserlerin şiirleri not edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler, aşıkların sanatsal ve edebi ifade biçimlerini doğrudan gözlemlene ve anlama imkanı sağlamıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, aşıkların seslendirdikleri eserlerin konularına göre farklı varyantlara ayrılmasını sağlamıştır. Bu varyantlar, aşıkların şiirlerinde işledikleri temalar, kullandıkları edebi teknikler ve ifade biçimleri açısından sınıflandırılmıştır. Böylece, Karapapak halk aşıklarının edebi ifade özelliklerinin derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi mümkün olmuştur. Bu literatür taraması, Kars Karapapak halk aşıklarının kullandıkları edebi ifade özelliklerini anlamak ve değerlendirmek için gerekli kuramsal ve pratik bilgileri sağlamış, araştırmanın metodolojik temelini oluşturmuştur. Karapapak aşıklarının eserlerine ilişkin bu literatür taraması, araştırmanın bilimsel değerini ve güvenilirliğini artırmıştır.

Araştırmanın Önemi

Eserlerin içeriği, kullanılan dil, üslup özellikleri ve tematik yönlerinin analizi, Karapapak müziğinin derinliğini ve çeşitliliğini anlamak için önemlidir. Dilin kullanımı, müziğin duygusal derinliği ve anlamını arttırmak için önemlidir. Bu edebi unsurların belirlenmesinde yöresel (bölgenin kendine has tanımlamaları mevcuttur) Kars bölgesinde yaşayan Azerbaycan göçmeni halk ozanlarının vermiş olduğu bilgiler bölgeyi tanımla konusunda önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı/Problemi

Bu araştırmanın amacı, Azerbaycan göçmeni Karapapak etnik grubunun kültürel mirasının bir parçası olan müzikal ifade tarzlarının edebi yönlerini ve temalarını detaylı bir şekilde ortaya koymaktır. Araştırma, bölgenin kendine has edebi ifade usullerini ve bu usullerin tanımlamalarını derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, Karapapak halk aşıklarının eserlerindeki dil, üslup, tematik unsurlar ve edebi motifler analiz edilerek, Karapapak kültürünün edebi birikimi ve sanatsal değerleri bilimsel bir çerçevede değerlendirilecektir.

Araştırmanın problemi çalışmanın problem cümlesi;

- Azerbaycan'dan Göçen Kars Karapapak Halk Aşıkları hangi edebi türlerden istifade etmektedirler?

Yöntem

Araştırma Modeli

Azerbaycan göçmeni Kars Karapapak halk Aşıklarının kullandıkları edebi ifade özellikleri isimli bu çalışmada Nitel Araştırma yönteminden istifade edilmiştir. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması türünde olup, mevcut durumun betimlenmesini hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, bu araştırma bilimsel araştırma yöntemlerine yönelik kitaplar, tez ve makaleler ve internet kaynaklarından elde edilen verilerin analizi sonucu sentez bir çalışma ortaya çıkarma amaçlamaktadır. Ayrıca, kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler not edilmiştir. Azerbaycan göçmeni Karapapak halk ozanlarının seslendirdiği eserler video kaydına alınmıştır ardından not alınmıştır.

Katılımcılar

Azerbaycan göçmeni Kars Karapapak halk Aşıklarının kullandıkları edebi ifade özellikleri isimli bu araştırmanın katılımcıları aynı zamanda araştırmanın kaynak kişileridir. Kars Bölgesinin tanınan halk ozanları Bilal Ersarı ve Ensar Şahbazoğlu'dur.

Tablo 1. Katılımcıların özellikleri

No	Cinsiyet	Görevi
1	Erkek Bilal Ersarı (1968)	Halk Ozanı
2	Erkek Ensar Şahbazoğlu (1961)	Halk Ozanı

Yapılan görüşmelerde Bilal Ersarı'nın müzik geçmişinin yaklaşık olarak 30 yıla dayandığı bilgisine ulaşılmıştır. Halk ozanlarından İslam Erdener'in çıraklığını yaparak Aşık geleneğinin tanınmış bir ismi haline gelmiştir. Bilal Ersarı, Aşık geleneğinin temsilcisi olma dışında Çiftçilik işi ile meşgul olmaktadır. Diğer yandan Aşık Ensar Şahbazoğlu saz çalma ve Aşık geleneği hakkındaki bütün bilgilerini döneminin tanınmış halk ozanlarından biri olan Aşık Veysel Şahbazoğlundan almıştır. Aşık Ensar Şahbazoğlu, Aşık Veysel Şahbazoğlu'nun oğludur.

Fotoğraf 1. Kars bölgesinde yaşayan Karapapak halkının aşıkları: Ensar Şahbazoglu (soldaki) ve Bilal Ersarı (sağdaki) (Bilal Ersarı arşivi)

Analiz

Azerbaycan göçmeni Kars Karapapak halk Aşıklarının kullandıkları edebi ifade özellikleri isimli bu araştırmanın analizi, halk ozanlarını verdikleri bilgiler ve tanımlamaları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Süreç

Kars bölgesine iki ayrı ziyaret gerçekleştirilmiştir. İlk ziyaret 12 Aralık 2022 tarihinde, ikinci ziyaret ise 25 Haziran 2023 tarihinde yapılmıştır. Eser toplama girişimi 25 Haziran 2023 tarihinde başlatılmıştır. Bu süreçte, Karapapaklar hakkında bilgilerin derlenmesi, eserlerin analiz edilmesi ve notaya alınması yaklaşık iki ay sürmüştür. Aşıkların seslendirdikleri eserler videoya kaydedilerek notaya aktarılmış ve bu süreçte bölgeye özgü bir enstrüman olan sazdan faydalanılmıştır. Özellikle, aşıkların daha önce notaya alınmamış ve sıklıkla seslendirdikleri türler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Fotoğraf 1. Bilal Ersarı ile yapılan görüşmeye ilişkin fotoğraf (Hülya Kudret arşivi)

Bulgular ve Tartışma

Karapapak Etnik Grubunun Edebi Yönlerinden Bazı Türler

Âşık geleneğinde saz eşliğinde söylenen şiirlerin yanı sıra mahlas kullanımı da oldukça yaygındır. Şiirlerinde çeşitli türler ve biçimler kullanarak kendini ifade etmiştir. Bu türler arasında güzelleme, divan, tecnis, ağıt gibi çeşitler bulunmaktadır. Divan yada Divanilerinde farklı çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar Mereke Divanı, Çıldır Divanı, Tekke Divanı vb. Müzikal olarak incelendiğinde, halk ozanlarının edebi Türleri Makam olark tanımladıkları da gözlemlenebilmektedir.

Divan-Mereke Divanı

Aşık Bilal Ersarı'ya göre; “Mereke Divanı Meclis Divanı olarak da bilinir. Meclis divanı, Kars Karapapak geleneğinin bir parçasıdır. Meclis divanı ahlaki ve iyi bir insan olma konularına değinir.” Halk ozanı Ensar Şahbazoglu, güzel ahlaklı ve güzel imanlı olmak gerektiğini seslendirdiği esrinde şu şekilde dile getirmiştir.

Hey! عزیز Allah عزیز! Yaradan senden medet
Ne hak yere tanık olma, Tanrı senden hoş olmaz
Hakka aşık olmayanın, Gözlerinde yaş olmaz
Nefsin azılı zamanı, sabır ile teskin et
Yaş elliye geçer ise, Sonra onları baş olmaz

Kudretinden ballar süzer bismillahın gözesi
Eski çağların mirası yeniliğin müzesi
Her ne iş yapar ısan yap, evvel hakkın rızası
Zulüm ile bina kurma, temelinde daş olmaz

Şahbazoğlu Aşık, amma gene hakkın kuludur
İradesini kullanan hak yolunda elidir
Cehim cennetin arası müslüman yoludur
Buna iman etmeyenin erkanında şaş olmaz

Tekke Divanı

Yerli insanlar tarafından icra edilen bu tür, adını icracısıyla ilişkilendirdiği için kabul edilir. Ağır bir şekilde seslendirilen bu tür, düğün, eğlence gibi törenlerde önemli ve değerli kişileri karşıladığında seslendirilir. Bunlar beş vakte göre ritmik bir şekilde icra edilir. Kendi özgün makamları ve melodileri olabilir. Eser, icracıya göre değişebilir ve serbest bir ölçüyle - hece ölçüsüyle - icra edilebilir (Özbek, 2014: 140). Kars Karapapak kültürünün gelişiminde Tekke divanı önemli bir yer tutar. On beş hece ölçüsüyle yazılmıştır

Sakin dertliye dokunma gözlerinden nem gider
Gamsız, bir damla akıtmaz onunkinden on gider
Bu dünya bir yalancıdır, her gün oynatır seni
Ne asıl, ne nasıl sorar, vezir gider han gider

Halile ki dostum dedi, onu yakmadı nara
Musa haqla qonuşanda davet eyledi tura
Kanuna ki devlet Verdi, sonu yutdurdu yere
Dünyaya benim diyenler sonu beyazdan geder

Veyseli ozan eyledi, şahbazoğlu mahlası
İnsanlara dünta tatlı, bülbül sevmez kafesi
Ölenler de dirilecek bunun yoktur şüphesi
Hakka ihlas eyleyenler bir temiz iman gider.

Dudak Değmez Semaisi

Şemaisi "dudak değmez" formu, genellikle iki tarzın birleşimidir, genellikle iki tarzın birleşimidir. Halk edebiyatında şemaizi genellikle sekiz hecede yazılır ve kaside şeklinde icra edilir. Eseri incelediğimizde, burada 8 + 8:16 yazılıdır. Bu şemaizi kalıbı "dudak değmez" formunu tamamlar. Dudak değmez şablonu, ustaların kendi yeteneklerini sergilemelerini önerdikleri bir formadır. Bu tarzda b, f, p, m, v harfleri kullanılmaz. Bu harfler, dudaklara dokunma potansiyeline sahip oldukları için kullanılmaz. Şair bu eseri icra ederken genellikle diş arasına diş ipi veya iğne konur. Onlar genellikle sekiz heceyle yazılır.

Zerresinin zerresinde sanatında cihan gizli
Yaradılışın esrarı icatında insan gizli
Şahadatle yaşayanın cihatında canan gizli
Her canlının dili ayrı gayretinde lisan gizli
Yar için candan geçenin, hasretinde canan gizli
Dertli yatan dertli kalkar hayatında zindan gizli
Cihetsizin cihetinde niyetinde ziyan gizli
Ziyan ziyanı getirir ilkesidir hilekarın

İşi çıkara dayanır yalancını hilekarın
 Yaradan inayet eder, yeri nardır riyakarın
 Her hali içler acısı gidişatı isyankarın
 Kendi kendisini yakar, iki cihan zinakarın
 İnkarcı için şeytanın inadında isyan gizli
 Neye yarar yakarışlar, heyhatında girgan gizli

Giryan ile taç kazanan iradeli deha insan
 İnsanı insan eyleyen arı ile haya insan
 Cehaleti aydınlatan ıstık saçan ziya insan
 Her haline kader diyen şahlar şahı şaha insan
 Delaletten delalet nazar kılan insan
 Seddarı gahbar nezlinde cennetinde ihsan gizli
 Aşık Ensar dileklerin hakkı katında her an gizli.

Taşlama

Edebiyatta "taşlama", bir kişi veya konu hakkında eleştirel veya hicivli bir üslupta yazılmış yazı, konuşma veya şiirdir. Âşıklar, birini ya da toplumun hatalarını açıkça eleştirmek amacıyla yazdıkları şiirlerde taşlama denilen bir tarzı kullanır. Taşlama geleneği, 16. yüzyılda âşıklar arasında belirmeye başlamıştır. Burada toplumun kötü gidişatına yönelik eleştiri bulunmaktadır. Taşlama, eleştirel bir yaklaşımı temsil etmenin yanı sıra, sosyal, siyasi ve kültürel sorunları da çözebilir. Bu eserin metni on bir hece ölçüsünde yazılmıştır. Bu tür genellikle toplumda tartışılan konuları ve kişilikleri tasvir eder. 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Ensar Şahbazoğlu'nun sözlerine göre;

Dağ rüzgara boyun eğmedi, eğmez
 Namert mertin ünvanında dolanır
 Hele bakın bu feleğin işine
 Tilki aslan meydanında dolanır.

Kimi becerikli iş sevdalısı
 Kimi bahar gibi iş sevdalısı
 Kimi av peşinde leş sevdalısı
 Çakal kurt'un fermanında dolanır

Adam var adamı bir hiçe saymaz
 Adam var adamı duysa da duymaz
 Viranede yaşar avazı uymaz
 Baykuş bülbül lisanında dolanır

Ensar şahbazoğlu olana şaştım
 Bunca yaşam yalan dolana şaştım
 Pervaz edip kanaat çalana şaştım
 Serçe şahın kervanında dolanır

Muhammes

Bu eserde, semaiye benzeyen mükemmel belirli bir yapıya sahiptir. Muhammes Arapça kökenli bir sözcüktür ve "beş" anlamını veren "hums" kökünden gelir. Türk dilinde "beş", "beş katlı", "beş köşeli" gibi karşılık sözcüklerle ifade edilir. Klasik Doğu edebiyatında şairlerin aynı ölçüde beş mısralı şiirler yazdığı şiirlere genellikle mükemmel denir. Bu mükemmeller genellikle "aaaaa-bbbba-cccca" gibi bir dize düzeniyle yazılabilir. Burada kullanılan harfler dize sonlarını temsil eder. Genellikle 16 heceden oluşur. Tematik olarak methiye şiirlerine adanmıştır. En az 5 mısradan oluşur.

Muhammes, beş mısralık bentlerle oluşturulan bir nazım şeklidir. Tipik olarak dört ile sekiz bend arasında değişen sayıda bent içerebilir ve iki çeşidi bulunmaktadır. İlk çeşitte, ilk bendin mısraları kendi arasında, diğer bendlerin ilk dört mısrası kendi içinde gruplanırken, beşinci mısralar birinci bend ile kafiyeli olur ve bu türe "müzdevic muhammes" denir. İkinci çeşitte ise, ilk bendin dördüncü ve beşinci mısraları ya da sadece beşinci mısra, diğer bendlerin sonlarında

tekrarlanır ve bu türe "mütekerrir muhammes" adı verilir. Bu nazım şekli her konuda kullanılabilir. Ayrıca Karapapak halk ozanlarına göre Muhammes hemen her konuda yazılabilmektedir.

Ayrılığa boyun eğdim üreğim yaralı güzel
Menim senden tek dileğim gezmeynen aralı güzel
Ağ üzünde dane dane benleri sıralı güzel
Boynun selvi, gaşların yay, zülfün daralı güzel
Meni bu sevdaya salan bilmirem xaralı güzel

Aşığınam gel bunu bil, bu aşqımın ezelisən
Sevgili olan, gözeldi gözellerin gözelisen
Yaradan yaradı bisebi abı hayat gözelisen
Tatlı dil şifa çeşmesi şeker şerbet mezelisen
Al dudağa al yaraşır, geyinme qaralı gözel

Yudum yudum, damla damla ezizim suya bedelsin
Paylaşılmaz pay gibisin, pay için paya bedelsin
Garanlığa ışık saçan yıldız aya bedelsin
Hekim-i Lokman yanında, derde devaya bedelsin
Şahbazoglu destan eyler, bu elin maralı gözel

Koçaklama

Aşık ŞENLİK" adlı eser, koçaklama türünün en tanınmış örneklerinden biridir. Bu eserde, halkın yaşadığı zorluklar, umutlar ve siyah günleri dile getirilmiştir. Yaklaşık olarak 93 koçaklama eseri Rus işgalini ele almıştır. Bu eserler, Rus işgaline karşı bir isyan niteliği taşır. Koçaklama, Türk edebiyatının köklü bir geleneğidir. Yiğitlik, savaş ve kahramanlık gibi konuları işleyen bu şiirler, genellikle coşkulu bir üslupla yazılır. Bazıları duygusal derinlik taşıırken, bazıları ise meydan okuyan bir tavır sergiler. Örneğin, Köroğlu'nun destansı hikayesi, cesaret dolu bir mücadeleyi anlatırken, Dadaloğlu'nun dizelerinde isyanın ateşi yanar.

Her iki koçaklama da kahramanlığın ve özgürlüğün izini sürerken, Türk halkının ruhunu yansıtır. Bu şiirler, sadece edebiyat değil, aynı zamanda bir milletin kimliğinin de bir parçasıdır. Akat kars bölgesinde koçaklama olarak bilinen koçaklama edebiyat açısından da farklılık göstermektedir. Günümüzde Ensar Şahbazoglu, koçaklama örneğini bölgeye ve koşullara uygun olarak düzenlemiştir. 11'li hece ölçüsü kullanılsa da, önceki koçaklama örneklerinden birçok yönden farklılık gösterir. Nâsihât konusu esas alınmıştır. (Son dördlükte hece sayısı farklılık göstermektedir).

Bu dünyada adlı şanlı koçaklar
Helalinden ekip biçen koçaktır
Hak hukuk bilmeyen komşu şerrinden
Başını alıp kaçan qoçakdır

Seni yoldan atar elin hay huyu
El için açıktır qoçağın payı
Azıcık qısmeti bir yudum suyu
Meraqsız fikirsiz içen qoçakdır.

Şahbazoglu derdim derdinden üstün
Ne uslu ne deli nede ki küskün
Bir şeyi murad etmekdi aslın
İyilik qapısını açan qoçakdır.

Qoçakdır, qoçakdır
İyilik qapısını açan qoçakdır
Qoçakdır, qoçakdır
İyilik qapısını açan qoçakdır

Destan

Destan terimi, Osmanlıca-Türkçe sözlükte "Hikâye, masal, sergüzeşt, bir vaka hal hikâye eden amiyane manzume" şeklinde sınıflandırılır; eski çağların kahramanlık hikayelerini, halkların, tanrıların, kahramanların savaşlarını ve barışlarını bir araya getiren büyük, manzum bir eser olarak tasvir edilir (Sami,1989: 598). Destanlar, bir milletin hafızasına kazınmış büyük olayların manzum anlatıdır. Uzun yıllar boyunca etkileyici bir savaşın, doğal bir felaketin, ya da kahramanlık dolu bir göçün ardından doğmuşlardır. Her biri, ait oldukları toplumun karakterini, değerlerini ve yaşam tarzını yansıtarak milli bir kimlik taşır. Ancak, bu anlatılar gerçeklikten uzak olabilir; çünkü toplumlar, idealleştirdikleri bir gerçeği yansıtmak gayesiyle kahramanlarına sonsuz güçler ve ölümsüzlük atfederler. Anonim bir şekilde halkın belleğinde yaşayan destanlar, sözlü geleneğin gücüyle kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu eserler, olağanüstü özelliklerle bezenmiş kahramanlarla dolu olmalarıyla bilinir ve genellikle manzum bir şekilde sunulurlar. Ancak basit ve anlaşılır bir dil kullanarak, herkesin kolayca kavrayabileceği bir şekilde ifade edilirler. Bu destanların kahramanları, toplumun seçkin bireyleridir ve genellikle olağanüstü yeteneklere sahiptirler. Kars Karapapak Aşıklarından olan seslendirdiği eser notaya alınmıştır ve edebiyat açısından incelendiğinde 11'li hece ölçüsü kullanıldığı gözlenmiştir.

Türkoğlu tarihi göz önüne al
Ata bu türklüğü aşık etdi
Tarih kahramanı vatan evladı
Bölünmüş vatani Türk'e var etdi

İtilaf devletler sardı dört yanı
Arada paylaştı aziz vatani
Bilmezler pusuda yatan aslanı
Şahlandı türk kanı şahsuvar etdi

Bir güneş ufuktan doğdu cihana
Cengi Pazar etdi merdi merdana
Vatan vatan dedi çıktı Samsun'a
Uyardı milleti haberdar etdi

Atanın yanında aziz çıkmaktı
Millete kükredi orduyla aktı
Tarihe şerefli bir ad bıraktı
Aziz millete yadigar etdi

Türk tarihi kahramanla süslendi
Fidanı dal atdı bağı süsledi
Şahbazoğlu ata diye seslendi
Bu millet sizinle iftihar etdi

Muamma

Aşık edebiyatı geleneğinde aşıklar tarafından sunulan ve tamamen manzum bilinçleri ifade eden bir terim olarak kabul edilir (Aça, GökAlp ve Kocakaplan, 2011: 559). Muamma, şairane bir oyun veya bir tür bulmaca olarak da nitelendirilir. Bu nedenle muamma yazmak, şairlikten çok, bir zeka ve beceri işidir (Elçin, 2014: 620). 15'lik hece ölçüsüyle yazılmış ve konu olarak dini meseleler işlenmiştir. Edebiyatta "muamma" terimi, eserlerde gizemli ve çözülmesi zor olan durumları ve unsurları ifade eder. Bu terim genellikle eserlerin derinliklerini, çözülmesi gereken karmaşıklıkları ve okuyucunun anlamını çözmek için çaba gösterdiği güçlüklerle tasvir etmek için kullanılır. Aşık edebiyatında ise, halk ozanı (aşık), sazını ve edebiyatın gücünü kullanarak karşı tarafa bulmacalar verir. Bu bulmacalar genellikle, sözlü kültürün bir parçası olarak aktarılır ve halk arasında popüler hale gelir. Aşık, bulmacalar aracılığıyla çeşitli duyguları ifade eder ve dinleyicileri düşündürür.

Yirmi dört harf okumuşum ama beşi noktalı
Hiç bir zaman gizli değil Kur-an'dadır ara bul
Mür saha dedi yürüttü mercaha içindedir

Karunun devleti varı Kur-an'dadır ara bul
 İki Me mi okumuşum yirmi sekiz harf ile
 Dördü Ha'dır biri Ka'dır hepsinde bir safınan
 Elif Allah'ın ismidir cımcemal noktasından
 Başlığının izah etmem Kur-an'dadır ara bul
 Beşi Lem'dir, iki Ha'dır, on denesi nokdalı
 Otuz beş'i 10'a katsan yekun 45'i bulur
 Bir gün senden sorar Rabbin, Ne yaptın Şahbazoğlu?
 Kerameti sorar ısan insandadır ara bul

Ağıt

Ağıt, edebiyatın ve dolayısıyla sözlü müziğin önemli bir unsuru olarak kabul edilir. Müzik açısından aynı zamanda "sözlü müzik" alanına dahil edilir. Bu özelliği nedeniyle ağıtlar, edebi eser temelli olmadan tartışılmaz. Edebiyat araştırmacılarının genel eğilimi, edebi türleri "Konularına göre", "Şarkılarının özelliklerine göre", "Yapıları/Formlarına göre", "Fonksiyonlarına göre" şeklinde kategorize etmektir. Mersiyelerin çoğu, "ölüm" konusunu içermesi nedeniyle, mersiyeler daha çok "Konularına göre" yapılarında yer alır. Ancak ölüme kadar acı veren "ayrılık" durumları için ifade edilen "Gelin Ağıdı", "Kına Havası" gibi ağıtlar bu kategorizasyonun dışında kalır (Tahtaişleyen, 2017: 222-239).

Edebiyat araştırmacıları, edebi türleri konularına göre ayırırlar. "ölüm" konusu, ağıt konusunun büyük bir kısmını içerse de, ölümü anlatmayan ağıtları görmek mümkündür. Gelin ağıtları buna örnek olarak verilebilir. Aşık Ensar Şahbazoğlunun yazmış olduğu Ağıt, 'asrın faciası' olarak tanınan 6 Şubat depremi konu edilmiştir. Bu ağıt, ölüm konusunu içerir. Yakın dönemde seslendirmiş olduğu eserler arasında yer almıştır 11'li hece ölçüsünde istifade edilmiştir.

İki bin yirmi üç, altı Şubat'ta
 Evren terse döndü zaman ağladı
 Hakkın emri baki oldu o gece
 Zifiri karanlık zindan ağladı
 Maraş, Diyarbakır, Hatay, Urfada
 Osmaniye, Malatya, Adıyaman'da
 Eşi benzeri yok bu dünyada
 Yüreği sızlayan her can ağladı
 Sıcak yuva, yanan ırlar söndü
 Yatlar katlar çöktü, virana döndü
 Aya yıldızlı bayrak yarı yarıya indi
 Boynu bükük hilal al kan ağladı
 Kararlılık paylaşıldı kulislerde
 A'dan Z'ye yardım sever herkesle
 Gaziantep Adana kiliste de
 Hekimler çaresiz loğman ağladı

Sonuç

Aşık geleneğinin eserleri incelendiğinde elde edilen sonuçlara göre; Halk Aşıkları Toplumun yaşadığı her türlü olaydan etkilenen kişilerdir. Yıldırımış'a göre "Ağıtın dil, tema ve duygu yoğunluğu, o dönemin sosyal ve kültürel bağlamını anlamamıza yardımcı olurken aynı zamanda bu türün toplumsal hafıza ve kimlik oluşumundaki rolünü de göstermektedir" (Yıldırımış, 2023: 3). Aşıklık geleneği ve Karapapak etnik grubunun sunduğu türküler incelendiğinde ve beraber düşünüldüğünde, toplumsal hafıza göze çarpmaktadır. Özellikle Ağıt bölümünde yer alan 6 Şubat deprem gününü anlatan şarkı, toplumsal olaylarla ilgili bilgilerimizi zenginleştirmeye teşvik edici bir nitelik taşımaktadır. Bu, Aşık kültürünün tarihsel ve toplumsal derinliğini yansıtan önemli bir örnektir. Bununla birlikte toplumun sosyal olaylarından beslendiğini görmek mümkündür. Karapapak Aşık geleneğinin devam etmesi hususunda Kars Aşıklarının

toplumda önemli bir yere sahip olduğu reddedilemez bir gerçektir. Doğu Anadolu coğrafyasının bilinen en ünlü Karapapak Aşığı olarak bilinen Aşık Şenlik’le başlayan ve günümüzde de devam eden bu Aşık geleneği, toplumu eğitmek, iyiliğe ve güzelliğe yönlendirmek amacıyla yaratılmıştır. Ensar Şahbazoğlu’nun yazdığı ve seslendirdiği eserler incelendiğinde, genellikle toplumun bir aynası- hafızası olarak işlev görür ve çeşitli duyguları ifade etme aracı olarak önemli bir rol oynadığı sonucuna varılır.

Araştırmacı Özbek’in Türküleri bir iletişim aracı olarak değerlendirdiği araştırmasında, bir çok Aşık ve Aşıklara ait eserler kaleme alınmıştır. “Türkülerin bir özelliği de öğretici olmasıdır. Bize halkımızın dünya görüşünü, inancını, hayat ve ahlak anlayışını öğretir” (Özbek, 1994: 473). Bu bağlamda, Karapapak halk ozanlarının seslendirdiği türküler ele alındığında, güzel ahlaklı insan olmaya dair içeriklerin bulunması dikkat çekicidir. Özellikle taşlama türündeki türkülerde iyilik ve kötülük kavramlarına değinilmesi ve kötünün eleştirilmesi, insanı ve toplumu olumlu yönde şekillendirmeye yönelik bir tutumu temsil Eden niteliktedir. Toplumu bilgilendirici ve yönlendirici bir üslubun kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşık geleneğinin dinleyicileri sadece eğlendirme amacı (muamma örneği) taşımakla kalmayıp, aynı zamanda bilgi verme ve düşündürme amacını da taşıdığı sonucuna varmak mümkündür.

Yapılan araştırmada elde edilen veriler incelendiğinde; bölge yaygın olarak kullanılan Mereke divanisi, tekke divanisi vb. türler Aşık geleneğinde Makam olarak bilinmektedir. Edebi olarak sistemli bir oluşumu temsil eden bu türler, müzikal anlamda bir makamı ifade niteliğinde olmadığı sonucuna varılmıştır. “Divani makamı” olarak bildirilen eser notaya alındığında hüseyini makamının kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu açıdan incelendiğinde bölgenin kendine has tanımlamalarının olduğunu söylemek mümkündür. Karapapak halk ozanları seslendirdikleri eserleri tanımlarken, eserin makamını Aşık geleneğindeki edebi türler şeklinde ifade etmektedirler. Müzikal anlamda bilgi eksikliğinden kaynaklı olarak, seslendirdikleri eserleri sadece edebi türlerle sınırlıdır. Bu açıdan incelendiklerinde makam kavramı bir anlam karmaşasına sebep olabilmektedir. Araştırmacı Aras, Aşık geleneğinde kullanılan makam kavramlarını incelediği araştırmasında, makam kavramını Aşık geleneğindeki edebi tür şeklinde açıklamıştır. Aras, müzikal anlamda makam araştırmalarının sayıca yetersizliği hakkında “Aşık müziği hakkında yapılan çalışmaların birçoğunun edebiyat alanında olduğu, müzikal anlamda ise yeterince veri olmadığı görülmektedir” (Aras, 2020: 83). Aras makam özelliklerini Edebiyatta kullanılan Makam anlayışı olarak değerlendirmiştir. Karapapak müziğini inceleyen araştırmacılar için “makam” kavramı Aşıkların nota bilgisinin olmadığı düşünüldüğünde ve anlam karşaması yaratabilmektedir. Müzikal olarak incelendiğinde “Gözlerin bir alem bir Alem bir dünya” eseri Seyirsel olarak Segah makamı etkisinde olan eserdir. Ayrıca eser içerisinde usul değişikliğinin olduğu gözlemlenmektedir.

Karapapak etnik grubunun kültürel mirasını yansıtan müzik ifade tarzları, derin bir edebi ve kültürel zenginlik barındırır. Araştırmacı Cerrahoğlu’na göre, “Aşıkların topluma ait gelenek ve göreneklerin yaşanmasında ve yaşatılmasında, sosyokültürel mirasın nesilden nesile aktarılmasında sözlü gelenek büyük önem taşır” (Cerrahoğlu, 2011: 143). Karapapak Aşık geleneğini sözlü kültürel miras olarak değerlendirdiğimizde, müzikler genellikle sözlü geleneğe dayanır ve geniş bir yelpazede temaları işler. Karapapak müziğinde sıkça işlenen temalar arasında aşk, doğa, vatan sevgisi, özlem, kahramanlık, doğaüstü unsurlar ve toplumsal meseleler bulunur. Bu temalar genellikle yerel yaşam deneyimlerinden, tarihten ve sosyal yapıdan esinlenir. Karapapak müziğinin temaları incelendiğinde güzel ahlak ve doğruluk Aşık gibi temalarının olduğu görülmektedir. Bununla birlikte toplumdaki güncel her türlü olayların işlenmesi de Aşık geleneğinin tema olarak yelpazesinin genişliğini temsil etmektedir. Bölgeye has üslup özellikleri ise genellikle sözlü geleneğe dayanır ve ritimler, melodi kalıpları ve söyleyiş tarzlarına sahiptir. Bu söyleme tarzlarının Aşıkların beğenileri ve aldıkları eğitime, bölgeye göre farklılaşabildiği sonucuna varılmıştır.

Öneriler

Karapapak müziği, önemli bir kültürel miras ve bu mirasın korunması büyük önem taşımaktadır. Yapılacak çalışmalarla, Karapapak müziği ve sanatı daha geniş kitlelere tanıtılabilir ve gelecek nesillere aktarılabilir. Karapapak müziğinin edebi ve kültürel derinliğinin daha geniş kitlelere ulaştırılması için eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenebilir. Bu faaliyetler, genç kuşakların Karapapak kültürüne olan ilgisini artırabilir. Karapapak müziğini ve sanatını tanıtmak

amacıyla düzenlenecek konserler, sergiler ve diğer sanatsal etkinlikler, kültürel mirasın yaşatılması ve geniş kitlelere duyurulması açısından etkili olabilir.

Araştırmanın Sınırlılığı

Bu araştırmanın sınırlılıkları arasında, Kars'taki Karapapak halk aşıklarının edebi ifade özelliklerini analiz ederken sadece Bilal Ersarı ve Ensar Şahbazoglu gibi belirli halk ozanlarının çalışmalarına odaklanılması yer alır. Ayrıca, edebi türlerin açıklanması sırasında, halk ozanlarının beyanlarına dayanılarak yapılan açıklamaların kullanılması, bölgenin kendine has tarzının doğru bir şekilde anlaşılmasını sınırlayabilir. Çünkü halk ozanlarının beyanları, belirli bir tarzın veya edebi özelliğin nasıl algılandığına veya tanımlandığına bağlı olarak değişebilmektedir. Edebi türler, Mereke Divanı, Tekke Divanı, Dudak Değmez Semaisi, Taşlama, Muhammes, koçaklama, destan, Muamma gibi türlerle sınırlandırılmıştır.

Bilgilendirme

Araştırma süresince Kars Yöresi Aşıklarından Bilal Ersarı ve Ensar Şahbazoglu'na verdikleri bilgilerden dolayı teşekkür ederim. Kendilerinden yazılı izin alınmış olup, araştırmam için etik izin gerektirmemektedir.

Yazar Özgeçmişi

1993 yılında doğan **Hülya Kudret**, İlk, orta ve lise eğitimini Hatay'da tamamladı. 2011-2015 Niğde Üniversitesi Müzik Öğretmenliğini tamamladıktan sonra 2015-2017 yılları arasında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü güzel sanatlar-müzik eğitimi bölümünde Yüksek Lisansını tamamladı. Eğitim hayatından sonra 2016- 2019 yılları arasında Samsun Vezirköprü Gömlekhisar Ortaokulu'nda müzik öğretmenliği yaptı. 2019 yılıyla beraber Hatay Yayladağı Karaköse İmam Hatip Ortaokulu'nda müzik öğretmenliğine devam ediyor ve ayrıca 2022 yılında Üzeyir

Hacıbeyli Adına Bakü Müzik Akademisi Doktora Öğrencisi olarak öğrenim hayatına devam etmektedir.

E-mail: hulya.kudret.1993@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4440-4977

Academia.edu: <https://independent.academia.edu/HülyaKudret>

Kaynaklar

- Aça, M., GökAlp, H., & Kocakaplan, İ. (2011). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi*. Kesit Yayınları.
- Akalın, Ş. H. (2009). Kafkaslarda Türk dili ve kültürünün etkileri. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 97(688), 291-297.
- Artun, Erman. (2001). *Aşıklık geleneği ve aşık edebiyatı* (1. baskı). Akçağ Yayınları.
- Bars, M. E. (2020). Âşık kimdir? *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 168-193.
- Bayburtlu, A. S. (2017). Kültür, etnomüzikoloji ve müzikoloji ilişkisi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 3(1), 77-87.
- Bülbül, M., Türkoğlu S, ve Küzeci, D. (2015). Edebiyat ve Toplumsal İşlevi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1-11
- Cerrahoğlu, M. (2011). Âşıkların sosyokültürel hayattaki yeri ve önemi/Bir örneklem olarak Derdiçok. *Folklor/Edebiyat*, 17(67), 139-148.
- Elçin, Ş. (2014). *Halk edebiyatına giriş* (13. baskı). Akçağ Yayınları.
- Goody, J. (2009). Sözlü kültür. *Milli Folklor*, 21(83), 129-130.
- Hacıyeva, M. (2012). Âşık Şenlik hakkında Azerbaycan'da yapılan araştırmalar. *Milli Folklor Dergisi*, 38, 19-21.
- Hengirmen, M. (2003). *Türkçe dil bilgisi*. Engin.
- Kemaloğlu, M. (2012). Terekeme-Karapapak Türkleri yerleşim alanları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(3), 55-81.
- Özbek, M. (2014). *Türk halk müziği terim kitabı 1 terim sözlüğü* (2. baskı). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sami, Ş. (1989). *Kamus-ı Türkî*. Enderun Kitabevi.
- Tahtaisleyen, N. (2017). Ağtların edeb özellikleri üzerine bir literatür ve veri analizi. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(16), 222-239.

Web Siteleri

Kalafat, Y. Karapapak Türkleri. Dergi Park. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9253>

Kaynak Kişiler

Bilal Ersarı ve Ensar Şahbazoglu. Kars bölgesinin Aşıkları.

Ek 1. Güzelleme Örneği

Gözlerin Bir Alem, Bir Dünya

-SAZ-

5

8

12

A - man a - man a - man a - man a - ma - ney

16

-SAZ-

18

Göz - le - rin bir a - lem göz - ler

22

rin dün - ya -SAZ- Ha - ya

26

tın an la - mı var göz le - rin

30

de -SAZ-

34

Göz - le - rin hük

38

me - der Gü - ne şe A - ya

2

Gözlerin Bir Alem, Bir Dünya

42 Ya - ra - dan ya rat - mış bu - göz

46 le - rin - de Ya - ra - dan ya

50 rat - mış bu göz le - rin - de -SAZ-

Düzenleme 2. Kıta Giriş Sazı

Literary expression features used in music by Kars Karapapak minstrels migrated from Azerbaijan

Abstract

This study examines the literary expression characteristics used in music by the Karapapak Ashiks, immigrants from Azerbaijan to Kars, and provides a detailed analysis of the cultural heritage of the Karapapak ethnic group that migrated from Azerbaijan to the Kars region. Additionally, it aims to contribute to the in-depth understanding of the works of the Karapapak Ashiks and to the transmission of this cultural heritage to future generations. The research is primarily based on interviews conducted with renowned Ashiks from Kars, Bilal Ersarı and Ensar Şahbazoglu. The data obtained from these interviews have been categorized into different thematic groups processed in the works of the Ashiks. During the research process, the literary characteristics used by the Ashiks of Kars in their music were examined in depth. This examination encompasses various components such as language used, style, thematic elements, and literary motifs. Our objective is to reveal the literary aspects and themes of the musical expression styles, which are an important part of the cultural heritage of the Karapapak ethnic group, in detail. The works of the Kars Karapapak Ashiks not only possess artistic value but also hold socio-cultural and historical significance. These works reflect the values, beliefs, and lifestyles that the Karapapak ethnic group has carried from the past to the present. In the study, the content of these works was carefully analyzed, and the characteristics of the language and style used, thematic aspects, and literary motifs were examined in detail. For future research, it may be suggested to investigate the literary expressions of the Kars Karapapak ethnic group for different individuals and regions.

Keywords: Karapapaks, Ashik music, migration, ethnic group, migrant

